

**Maatschappelijk
verantwoord
beleggingsverslag
2016**

**Stichting Pensioenfonds
DSM Nederland**

Inhoudsopgave

1. Voorwoord	3
2. Het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid van PDN	4
3. Implementatie van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid	8
4. Integratie in beleggingsproces	10
5. Actief gebruik aandeelhoudersrechten	12
6. Beleggen in duurzaamheid en transparantie	13
7. Vooruitblik op 2017	17

1. Voorwoord

In het voorliggende maatschappelijk verantwoord beleggingsverslag 2016 van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland (PDN) licht het bestuur het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid toe en wordt verantwoording afgelegd over de belangrijkste resultaten op het vlak van duurzaamheid over het verslagjaar 2016. Dit verslag bevat een beschrijving van het beleidsvormingsproces, het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid en de uitvoering hiervan.

Het maatschappelijk verantwoord beleggingsverslag is een aanvulling op het financiële jaarverslag, waarin vooral de financiële prestaties van PDN worden besproken. Het maatschappelijk verantwoord beleggingsverslag 2016 biedt achtergrondinformatie en inzicht in de wijze waarop het fonds aankijkt tegen de eigen maatschappelijke rol. Op deze manier streeft het fonds naar verdere transparantie van zijn maatschappelijke bijdrage en bedrijfsvoering.

Bij het beheren van de pensioengelden heeft PDN oog voor mens, milieu en maatschappij. Het pensioenfonds wil een bijdrage leveren aan een betere maatschappij. De onderstaande kerncijfers laten deze betrokkenheid zien.

2. Het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid van PDN

Maatschappelijk verantwoord beleggen is voor het bestuur van PDN een belangrijk onderdeel van de beleggingsfilosofie en een integraal onderdeel van de beleggingsbeginselen. De Investment Belief aangaande maatschappelijk verantwoord beleggen luidt:

Het pensioenfonds belegt maatschappelijk verantwoord zonder dat dit ten koste gaat van het risico rendementsprofiel.

Doel van maatschappelijk verantwoord beleggen

Gegeven de plaats die het fonds in de maatschappij inneemt wordt bij het vaststellen en het uitvoeren van het beleggingsbeleid niet alleen rekening gehouden met financiële aspecten. Ook aspecten die van belang zijn voor een duurzame en sociale ontwikkeling van de maatschappij worden in acht genomen. Hierbij prevaleert uitdrukkelijk de primaire verantwoordelijkheid die het fonds draagt voor de zekerstelling en uitbetaling van pensioenen aan deelnemers.

Maatschappelijk verantwoord beleggen is voor PDN een manier om bij te dragen aan de duurzame ontwikkeling van de wereld. PDN heeft hiertoe een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid opgesteld. Via dit maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid heeft PDN haar ambitie vertaald naar een concreet uitvoerbaar mandaat.

Het vermogensbeheer en de uitvoering van het verantwoord beleggen beleid heeft het bestuur uitbesteed aan DSM Pension Services (DPS).

Om deze reden let DPS in het beleggingsproces niet alleen op de financiële prestaties van bedrijven en overheden waarin wordt belegd, maar ook op de

manier waarop wordt omgegaan met maatschappelijke thema's. Onder meer wordt bekeken hoe bedrijven en overheden omgaan met belanghebbenden (stakeholders) in de brede zin van het woord. Tevens worden deze bewust gemaakt over hoe het eigen handelen de samenleving raakt.

Beleidsvorming

Bij de vaststelling van het beleggingsplan worden initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord beleggen besproken en wordt beoordeeld, of en op welke wijze, deze initiatieven en ontwikkelingen worden verwoord in het beleid van het fonds in het beleggingsplan. Gedurende het jaar geven we invulling aan het beleid zoals vastgelegd in het beleggingsplan en houden we vast aan de door ons gekozen koers.

Periodiek via een brede bestuurlijke discussie danwel besprekingen in de Commissie Beleggingen en Financiële Risico's (CBFR) worden de ontwikkelingen en initiatieven op het gebied van duurzaamheid beoordeeld. In geval van waarde worden deze ontwikkelingen en initiatieven vertaald naar beleid of uitvoering.

Dit betekent dat ondertekening van verdragen, aansluitingen bij belangengroepen en deelname aan specifieke acties niet ad-hoc worden aangezet.

De druk van belangengroepen, de media en protestgroepen om bij actuele ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid aan te sluiten is groot. Ondanks deze toenemende druk is het zorgvuldig en doordacht vormgeven van duurzaamheid naar mening van het bestuur een solide basis om over de jaren heen een beleid te voeren dat passend is bij het fonds én te kiezen voor initiatieven die écht waarde toevoegen.

De strategische lange termijn beleggingsstrategie 2016 - 2020 is in 2015 door het bestuur vastgesteld. Daarbij zijn uitdrukkelijk de Investment Beliefs en Policy Beliefs van het fonds als kader voor de bepaling van de beleidsrichting meegewogen. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt rekening gehouden met het fondsbeleid ten aanzien van Corporate Governance en Maatschappelijk Verantwoord Beleggen.

Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen

Het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid gaat uit van de volgende uitgangspunten bij het vaststellen van het beleid:

- Verantwoord beleggen is een integraal onderdeel van het beleggingsproces van PDN. Environment (omgeving/milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur) (**ESG**) aspecten worden meegenomen bij investeringsbeslissingen in diverse mandaten. Onderzoek op het gebied van ESG, maatschappelijke thematiek of aandeelhoudersrechten kan leiden tot de beslissing om een bepaalde belegging niet te doen, af te stoten of de omvang ervan te veranderen.
- We gebruiken actief onze rechten als aandeelhouder. Wij stemmen op de aandeelhoudersvergaderingen van Nederlandse bedrijven waarin we beleggen.
- We zijn actief op zoek naar aantrekkelijke beleggingen die speciale aandacht hebben voor duurzame ontwikkeling. PDN investeert in alternatieve energie, schone technologieën, sociale infrastructuur en microkredieten en zoekt naar nieuwe mogelijkheden om te beleggen in dergelijke beleggingen die bijdragen aan duurzaamheid.
- We communiceren actief en transparant over onze activiteiten.

Deze uitgangspunten heeft het fonds vertaald in een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid dat gebaseerd is op de volgende vijf pijlers:

- **Uitsluiting:** het uitgangspunt voor het uitsluiten van ondernemingen en landen zijn activiteiten die de Verenigde Naties, de Europese Unie of de Nederlandse overheid onaanvaardbaar vinden. PDN belegt niet direct in aandelen of obligaties van ondernemingen die in strijd handelen met de 10 principes van het Verenigde Naties Global Compact. Producenten van controversiële wapens, zoals bijvoorbeeld nucleaire wapens die niet onder de uitsluitingscriteria van het Global Compact vallen, worden ook uitgesloten. Ook staatsobligaties van landen waarop een sanctie van de Verenigde Naties of de Europese Unie rust worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij gaat het voornamelijk om mensenrechten- en wapenvraagstukken.

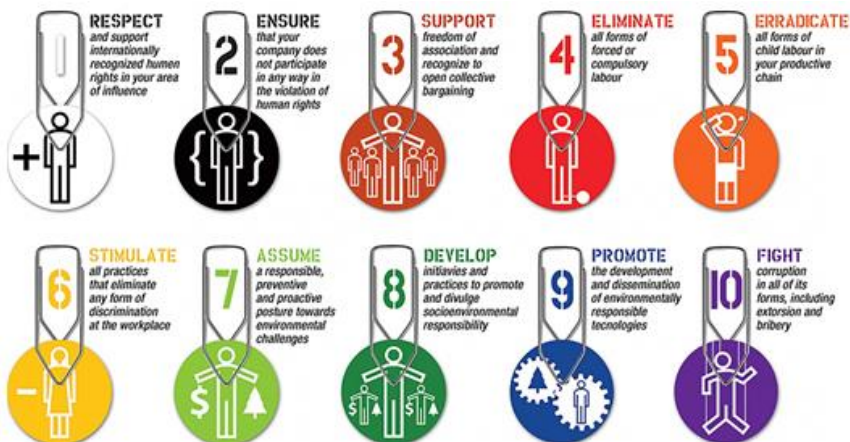
- **Doelinvesterings:** PDN maakt gebruik van zogenaamde doelinvesterings om zowel een aantrekkelijk financieel rendement te behalen als maatschappelijke doelen te realiseren. De 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de Verenigde Naties vormen het raamwerk waarin het duurzame karakter van de doelinvesterings geïntegreerd worden. Door middel van dit raamwerk kan het fonds gericht investeren in maatschappelijke thema's die gerelateerd zijn aan duurzame ontwikkeling. Gedacht kan worden aan alternatieve energie, microfinanciering en sociale infrastructuur. Naast het duurzame karakter van deze beleggingen kan door middel van deze beleggingen ook een beter rendement of een lager risico voor de gehele portefeuille van het fonds behaald worden via diversificatievoordelen. Doelinvesterings worden getoetst aan de financiële parameters die gelden voor het fonds, een tevredenstellend rendement of een vermindering van het risico op totaalniveau.
- **Transparantie:** het fonds maakt transparant waarin wordt belegd. Op de website zijn de namen te vinden van alle bedrijven waarin het fonds per ultimo jaar een positie heeft ingenomen. Het fonds geeft inzicht in de namen van beleggingen in alle beleggingscategoriën.
- **ESG Integratie:** het fonds benut waar mogelijk ESG factoren in het beheer en voor de beoordeling van beleggingen. ESG staat voor Environment (omgeving / milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur). Een minimaal niveau op het gebied van ESG is nodig om het bestaansrecht van een bedrijf of belegging te garanderen.
- **Engagement:** hierbij wordt met bedrijven, die gedrag vertonen dat niet in lijn ligt met de principes van de UN Global Compact, een traject van intensieve dialoog gestart. Dit kunnen beleggingen zijn of dienstverleners van het fonds.

Beleid Corporate Governance

In het kader van zijn corporate governance beleid heeft PDN als institutionele belegger de verantwoordelijkheid om op een transparante en verantwoorde manier invulling te geven aan het stembeleid tijdens de Algemene Vergadering van Aandeelhouders van beursgenoteerde

ondernemingen in Nederland waarin door het fonds wordt belegd. Op deze manier wordt op een effectieve manier toezicht gehouden op de koers die de betreffende ondernemingen varen en kan worden beoordeeld of deze koers passend is bij de lange termijn belangen en waarden van PDN.

Het corporate governance beleid van PDN voldoet aan de wettelijke bepalingen die aan dergelijk beleid gesteld worden. Uit hoofde van transparantie publiceert het fonds jaarlijks op de website het fondsbeleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht bij ondernemingen waarin wordt belegd. Daarnaast doet PDN jaarlijks verslag van de uitvoering van het beleid ten aanzien van het stemrecht. Daarbij maakt PDN gebruik van een extern adviesbureau ISS. Het fonds beperkt zich vooralsnog tot actief stembeleid bij Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Het fonds publiceert het gevoerde stembeleid op de website.

3. Implementatie van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid

Het beleggingsbeleid van PDN is gebaseerd op een aantal belangrijke concrete principes die zijn afgeleid van de voornoemde uitgangspunten en beleid. Deze principes geven aan hoe het fonds naar duurzaamheid kijkt en dit binnen het beleid pragmatisch vertaalt.

Wat we willen stimuleren

Beleggingen in oplossingen voor maatschappelijke ontwikkeling zijn beleggingen die niet alleen financieel bijdragen aan het rendement van de portefeuille, maar ook de intentie hebben om maatschappelijke toegevoegde waarde te creëren.

Wat we willen verbeteren

Het milieu, sociale aspecten en de kwaliteit van ondernemingsbestuur kunnen het beleggingsrendement beïnvloeden. Omgekeerd geldt dat de ondernemingen en instanties waarin we beleggen een effect hebben op de wereld.

Wat we niet willen

PDN wil voorkomen beleggingen te doen die niet bij het fonds passen. Daarom belegt het fonds niet in controversiële wapens. Ook sluit het fonds beleggingen in bedrijven en staatsobligaties uit als deze niet voldoen aan het gestelde beleid.

4. Integratie in beleggingsproces

Ons verantwoord beleggingsbeleid is in de gehele portefeuille geïmplementeerd en omvat alle beleggingscategorieën. Voor alle beleggingscategorieën van PDN is geformuleerd op welke wijze duurzaamheidsaspecten in het beleggingsproces zijn geïntegreerd. Hiervoor gebruikt het fonds de informatie van gespecialiseerde onderzoekbedrijven, niet gouvernementele organisaties en andere bronnen. DPS als vermogensbeheerder van het fonds licht regelmatig de volledige aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles door op bedrijven die de VN Global Compact uitgangspunten niet naleven of die op een andere manier bij tegenstrijdige zaken betrokken zijn. Toeleveranciers en dienstverleners van het fonds worden ook gescreend.

Voorstellen voor beleggingen worden geanalyseerd op maatschappelijke- en milieugevolgen. Van externe partijen verlangt PDN dat ze passend maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid kunnen aantonen en regelmatig verslag uitbrengen over de prestaties op dit vlak. Zo worden naast de financiële jaarverslagen van onze belangrijkste partners ook de sociale verslagen beoordeeld op passendheid.

Uitsluitingenbeleid PDN

PDN belegt op een dusdanige wijze dat de beleggingen een afspiegeling zijn van de eigen normen en waarden. Bedrijven die gedrag vertonen dat niet verenigbaar is met de 10 principes van het Verenigde Naties (VN) Global Compact worden uitgesloten van belegging.

De 10 principes van de VN Global Compact zijn afgeleid uit vier internationale verdragen en verklaringen:

- De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.
- De Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) Verklaring over de Fundamentele Principes en Rechten op het Werk.
- De Verklaring van Rio de Janeiro inzake Milieu en Ontwikkeling.
- Het Verdrag van de Verenigde Naties tegen Corruptie.

Mensenrechten

1. Bedrijven moeten de bescherming van Internationaal uitgevaardigde mensenrechten ondersteunen en respecteren, en
2. ervoor zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan mensenrechtenschendingen.

Arbeidsrechten

3. Bedrijven moeten de vrijheid van vakvereniging erkennen en het recht op collectieve onderhandelingen handhaven, evenals
4. het uitbannen van alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid;
5. de effectieve afschaffing van kinderarbeid;
6. de bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep.

Milieu

7. Bedrijven moeten voorzorgsmaatregelen treffen bij het belasten van het milieu;
8. initiatieven ondernemen om een groter milieubewustzijn te bevorderen, en
9. de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën stimuleren.

Anti-corruptie

10. Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping.

Naast de uitsluitingen gebaseerd op gedraging die niet verenigbaar zijn met normen en waarden van PDN, sluit PDN ook bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens zoals clustermunities, landmijnen, chemische of biologische wapens, verarmd uranium munitie, witte fosfor munitie en nucleaire wapens. Naast de producenten van deze wapens worden ook leveranciers van wie hun product van vitaal belang is voor de productie van deze wapens (key-suppliers) uitgesloten van belegging. Landen die zich niet houden aan internationale verdragen of waarop een sanctie van de VN, EU of Nederland rust, worden ook uitgesloten van belegging. Hierbij gaat het voornamelijk om vraagstukken omtrent mensenrechten, wapenproliferatie en democratie.

5. Actief gebruik aandeelhoudersrechten

Aan beleggingen in beursgenoteerde aandelen zijn managementrisico's verbonden. Dit zijn risico's als gevolg van verkeerde beslissingen of onjuist beleid door het bedrijfsbestuur. Het beleid van PDN voor goed bestuur is erop gericht om onze belangen als aandeelhouder te beschermen en invulling te geven aan onze verantwoordelijkheid als aandeelhouder.

PDN belegt in veel ondernemingen. Het is niet mogelijk om altijd bij die aandeelhoudersvergaderingen aanwezig te zijn. Om toch een stem uit te brengen wordt dit vanuit kosten- en capaciteitsoverwegingen op afstand gedaan (proxy voting). Voor het uitoefenen van het stemrecht wordt gebruik gemaakt van de diensten van het gerenommeerde Institutional Shareholders Services (ISS).

Als institutionele belegger leeft PDN de Nederlandse Corporate Governance Code na. Deze bevat principes en bepalingen over goed bedrijfsbestuur. PDN heeft ook engagement hoog in het vaandel staan. Hierbij wordt met bedrijven, die gedrag vertonen dat niet in lijn ligt met de principes van de UN Global Compact, een traject van intensieve dialoog gestart.

6. Beleggen in duurzaamheid en transparantie

Beleggingskansen die ook maatschappelijke en milieuproblemen helpen oplossen, zoals armoede in ontwikkelingslanden en klimaatverandering, zijn zeer belangrijk voor PDN. Zo is een deel van de portefeuille van het fonds belegd in microkredieten, (sociale) infrastructuur projecten en duurzame energie. Het fonds classificeert zijn doelinvesteringen expliciet naar de 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de VN. Deze 17 doelen zijn:

1. Beëindig armoede overal en in al haar vormen.
2. Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw.
3. Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden.
4. Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen.
5. Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes.
6. Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen.
7. Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen.
8. Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen.
9. Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie.
10. Dring ongelijkheid in en tussen landen terug.
11. Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam.
12. Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen.
13. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden.
14. Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen.

15. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.
16. Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen.
17. Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling.

Op jaarbasis publiceren we een overzicht van de totale beleggingsportefeuille op de website om transparant te zijn over het beleid en de uitvoering.

Uitvoering vermogensbeheer

PDS heeft het beheer van het vermogen en de uitvoering van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid uitbesteed aan DPS. Het vermogensbeheer wordt deels uitgevoerd door DPS en deels door extern geselecteerde managers. DPS selecteert de betreffende externe managers en beoordeelt periodiek de behaalde resultaten.

14

Maatschappelijk verantwoord beleggen in onze beleggingsstrategieën

Maatschappelijk verantwoord beleggen is ingebed in de beleggingen van DPS en waar mogelijk in de beleggingen van de externe managers die zijn aangesteld voor de uitvoering van specialistische mandaten. De manier waarop maatschappelijke thema's een plek krijgen in de beleggingsbeslissingen verschilt per beleggingscategorie.

Uitvoering door DPS

DPS als beheerder maakt gebruik van de screenings en research capaciteiten van Sustainability. Deze adviesorganisatie houdt zich actief bezig met wereldwijd onderzoek naar maatschappelijke thema's en voert analyses uit op het gebied van MVB ten aanzien van beleggingsportefeuilles. Daarbij wordt een gestructureerde en binnen de pensioensector geaccepteerde aanpak gevolgd.

Voorafgaand aan een belegging in zakelijke waarden wordt deze transactie getoetst met de research tools van Sustainalytics. Daarnaast wordt de beleggingsportefeuille op kwartaalbasis achteraf getoetst of alle beleggingen voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds.

Als gevolg van dit uitsluitingenbeleid zijn in 2016 aandelen, vastgoedaandelen en obligaties verkocht met een totaal belang van 0,2% van het belegd vermogen. De vrijgekomen gelden werden herbelegd binnen de bestaande portefeuilles. PDN sluit ultimo 2016 in totaal 76 bedrijven en 13 landen van het beleggingsuniversum uit. De uitsluitingen hebben het rendement met +/- 0,7 % negatief beïnvloed.

Uitvoering externe managers

Bij elk nieuw mandaat dat bij een externe manager wordt ondergebracht, wordt gecontroleerd of dit gebeurt in overeenstemming met het beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen. De beleggingen van de externe mandaat managers zijn volledig transparant en worden op kwartaalbasis door DPS gescreend op de door PDN vastgelegde duurzaamheidscriteria. Waar nodig worden beleggingen die niet voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds verkocht door de externe managers.

Vastrentende waarden

Momenteel wordt 64% van het vermogen van PDN belegd in vastrentende waarden. Daaronder vallen ook leningen aan overheden en bedrijven in de vorm van staatsobligaties en bedrijfsobligaties. Ongeveer 44% van de portefeuille is belegd in staatsobligaties, terwijl 20% van het vermogen van PDN is belegd in bedrijfsobligaties. DPS heeft inzicht in relevante duurzaamheid kwesties die zich voordoen binnen de landen en bedrijven waarvan schuld papier wordt aangehouden.

De ervaring leert dat de relevantie van duurzame thema's op de beleggingen per categorie aanzienlijk kan verschillen. Een thema kan de koersontwikkeling van een aandeel beïnvloeden en tegelijkertijd amper effect hebben op de kredietwaardigheid van het bedrijf. Toch kunnen duurzaamheidsthema's ook specifiek voor bedrijfsobligaties relevant zijn. PDN spant zich in om de thema's verder te integreren in het beleggingsproces bij aandelen en bedrijfsobligaties en de kruisverbanden inzichtelijk te maken.

Doelinvesteringen

Er zijn twee manieren waarop PDN momenteel in doelinvesteringen belegt, via fondsen of via individuele effecten. Voorbeelden van fondsen zijn infrastructuur- of zorgvastgoedbeleggingsfondsen zoals de Actiam Institutional Microfinance fondsen die als doel hebben om micro-financieringen te verstrekken aan kleine ondernemers in ontwikkelingslanden. Een ander voorbeeld zijn de fondsen van DIF die beleggen in duurzame energie en sociale infrastructuur zoals ziekenhuizen.

Bepaalde individuele effecten worden ook aangemerkt als doelinvesteringen als er een helder verband is tussen de cashflows van de onderneming en de 17 Sustainable Development Goals van de VN. Voorbeelden van effecten in de portefeuille die aangemerkt worden als doelinvesteringen zijn: Ziton A/S, een onderneming die gespecialiseerd is in het onderhoud van offshore windparken en Scandinavian Biogas Fuels International AB, een onderneming die biogas produceert afkomstig van de verwerking van afval. Het gecommiteerde bedrag aan doelinvesteringen bedroeg ultimo 2016 3,2% van het totaal belegd vermogen, komend van een niveau van 1,8% in 2015.

Invloed aanwenden om duurzaamheid te stimuleren

Wereldwijd belegt het fonds in meer dan 4.000 beursgenoteerde bedrijven. Om de kansen en risico's van deze bedrijven goed te kennen, is een voortdurende screening en analyse van belang. Wanneer er aanwijzingen zijn dat een bedrijf onverantwoord onderneemt, bestaan verschillende mogelijkheden waarop het fonds zijn invloed kan doen gelden. Zo stemt het fonds actief op aandeelhoudersvergaderingen van Nederlandse bedrijven. Mochten onze steminitiatieven geen effect hebben, dan heeft het fonds nog de mogelijkheid om de belangen in de betreffende bedrijven af te stoten of een engagement traject te volgen.

In 2016 is namens PDN gestemd op de vergaderingen van alle Nederlandse bedrijven waarin het fonds heeft belegd. In totaal heeft PDN gedurende 2016 op 22 vergaderingen gestemd, waar 225 agendapunten zijn behandeld. Bij 3 agendapunten is tegengestemd in lijn met het advies van ISS. Deze voorstellen hadden betrekking op het beloningsbeleid, een beschermingsconstructie en een bestuurdersbenoeming. In al deze gevallen waren de voorstellen niet in het belang van het fonds.

Beleggen in Nederland

In 2016 was 12,8% van het pensioengeld van de deelnemers van PDN belegd in Nederland, in totaal ruim €875 mln. Ongeveer 80% daarvan is belegd in Nederlandse staatsobligaties en Nederlandse hypotheeken. Ter illustratie: de Nederlandse economie vertegenwoordigt circa 1% van de wereld economie; PDN belegt ter vergelijking 12,8% van het beheerde vermogen in Nederland.

RANKING		NAME OF PENSION FUND
2016	2015	
1	1	Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW)
2	3	Algemeen Burgelijk Pensioenfonds (ABP)
3	2	Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (BPL)
4	4	Pensioenfonds SNS Reaal
5	6	Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid
6	5	St. Pensioenfonds voor Woningcorporaties (SPW)
7	7	Spoorwegpensioenfonds
8	8	St. Pensioenfonds Openbaar Vervoer (SPOV)
9	14	Pensioenfonds van de Metalektro (PME)
10	9	Ahold Pensioenfonds
11	23	Bedrijfstakpensioenfonds Schilders
12	13	Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
13	16	Rabobank Pensioenfonds
14	12	Pensioenfonds Progress (Unilever)
15	10	St. Bedrijfstakpensioenfonds Zorgverzekeraars (SBZ)
16	24	Heineken Pensioenfonds
16	17	Pensioenfonds Werk en (re)Integratie (PWRI)
18	15	Pensioenfonds Architectenbureaus
19	11	Bedrijfstakpensioenfonds voor de Media (PNO Media)
20	18	Philips Pensioenfonds
21	19	Bedrijfstakpensioenfonds Koopvaardij
22	26	Pensioenfonds Achmea
23	20	St. Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf
24	25	Delta Lloyd Pensioenfonds
24	30	Pensioenfonds Detailhandel

RANKING		NAME OF PENSION FUND
2016	2015	
26	22	Pensioenfonds Vervoer
27	35	Pensioenfonds DSM Nederland
28	34	St. Pensioenfonds Huisartsen
28	21	St. Pensioenfonds Medisch Specialisten (SPMS)
30	32	St. Pensioenfonds APF (Akzo Nobel)
31	29	St. Pensioenfonds Wonen
32	28	St. Pensioenfonds UWW
33	31	Pensioenfonds Horeca en Catering
34	33	St. Pensioenfonds KPN
35	41	Pensioenfonds PGB
36	27	Bedrijfstakpensioenfonds v. h. Schoonmaak- en Glazenwassersbedrijf
36	38	St. Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten
38	39	St. Pensioenfonds TNO
39	37	St. Shell Pensioenfonds
40	40	St. Pensioenfonds PostNL
41	36	Pensioenfonds ING
42	44	St. Pensioenfonds Gasunie
43	42	Pensioenfonds Medewerkers Apotheken (PMA)
44	46	ABN AMRO Pensioenfonds
45	43	St. Bpf. voor de Meubelind./Meubileringsbedrijven
46	45	St. Pensioenfonds IBM Nederland
47	47	Pensioenfonds KLM Cabine
48	48	Pensioenfonds KLM Algemeen
49	49	St. Pensioenfonds Hoogovens
50	50	Pensioenfonds KLM Vliegend Personeel

7. Vooruitblik op 2017

Nu het fonds een aantal jaren op weg is met verantwoord beleggen constateert het bestuur dat verantwoord beleggen stevig is verankerd in de beleggingsprocessen. In 2017 richt het fonds op een verdere verdieping van de integratie van verantwoord beleggen in de portefeuille. Een onderwerp hierbij is de herijking van de Investment Beliefs en hierbij ook expliciet de beliefs aangaande maatschappelijk verantwoord beleggen. In 2017 zal het bestuur de thema's van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid meer expliciet en nader specificeren en vervolgens ook incorporeren in de investment beliefs. Hierbij zullen ook de in te zetten instrumenten, tools en communicatiemiddelen beoordeeld worden. Het bestuur zal hierbij gebruik maken van een enquête met als onderwerp Maatschappelijk Verantwoord Beleggen en Investment Beliefs.

Verder wordt het werk voortgezet om risico's op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen in onze liquide (niet beursgenoteerde) beleggingen te herkennen en beheersen. Daarnaast zetten we ons ook in om de markt aan te sporen om te laten zien wat het betekent om verantwoord te beleggen. Het fonds heeft besloten om uit hoofde van duurzaamheid in 2017 de communicatie naar de deelnemers voor zo ver mogelijk digitaal vorm te gaan geven. In 2017 zal bij de vaststelling van het beleggingsplan worden beoordeeld of en zo ja welke verdere initiatieven het fonds zal ondersteunen en welke verdragen medeondertekend zullen worden.

Engagement is een nieuwe pijler voor PDN. In 2016 heeft het fonds een intensieve dialoog gevoerd met een van zijn financiële dienstverleners die niet compliant was met één van de principes van de Global Compact, zoals vastgesteld door Sustainalytics. Gedurende deze dialoog heeft deze dienstverlener overtuigend laten zien dat er een verbeteringsplan heeft plaatsgevonden binnen zijn compliance programma's en een vermindering van het aantal controversiële praktijken waarbij deze dienstverlener betrokken was. Hierdoor is deze dienstverlener weer compliant bevonden, zoals getoetst door Sustainalytics. Door deze goede ervaring met engagement in 2016 heeft het bestuur besloten om een actief engagement beleid over de portefeuille te gaan voeren in 2017. Een nadere uitdieping

van de specifieke problematiek waar het fonds rekening mee wil houden in zijn engagement beleid zal in 2017 door het bestuur bepaald worden.

De Pensioenfederatie heeft in het eerste kwartaal van 2017 samen met leden een intentieverklaring over Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) uitgebracht. In deze intentieverklaring wordt beschreven dat de pensioensector wil toewerken naar een IMVO-convenant. De thema's van het convenant zijn wel al bekend: kennisdeling, het verder ontwikkelen van standaarden en eenduidige definities en dialoog met ondernemingen. PDN heeft deze intentieverklaring ondertekend.

